

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם ח"כ דוד בן־גוריון
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 405-25-2 / 405-25-1

- 1 ד' בן־גוריון : אני התחלתי לדבר עברית לפני שבאתי לארץ. סבא שלי, אני זוכר כשהייתי בן
2 שלוש היה לוקח אותי על ברכיו ומלמד אותי עברית, ולימד אותי באופן פדגוגי
3 מאוד. קודם לימד אותי כל הדברים שבבית איך זה נקרא בעברית. אחר כך כל
4 העברית, וכעבור שניים שלושה חודשים היה מדבר איתי עברית. ואחר כך היה
5 מנסה אותי. הוא אמר לי מילה "חן", שאני אומר גם כן מילה של שתי אותיות
6 שמתחיל באות האחרונה, ואז הוא היה אומר מילה שמתחיל באות האחרונה.
7 כך היה מנסה אותי.
- 8 א' בר־אדון : = זה יוצא מן הכלל, אני פעם ראשונה שומע את הדבר הזה.
9 ד' בן־גוריון : אבא שלי היה חובב ציון לפני שהייתה התנועה הציונית. כשאני נולדתי עוד לא
10 הייתה התנועה הציונית, אני נולדתי בשמונים ושש. אבל אבא היה עוד ציוני
11 וחובב ציון, ובביתו היו אספות. וכשאני הייתי בן שלוש, אולי בן ארבע, החלטתי
12 אני לא אישאר פה, וכשצריך ללמוד, אמרתי פולנית, לא אלמד, לשון
13 פרובנציאלית, רוסית כן. אז שתי הלשונות הראשונות שלמדתי זה היה רוסית
14 ועברית. אבל התחנכתי בעברית עוד לפני זה כי סבא שלי לימד אותי כשהייתי
15 בן שלוש עוד לפני שהלכתי ללמוד בבית ספר. יש שני ספרים שאני זוכר
16 מילדותי. "אוהל תם" תרגום,
17 א' בר־אדון : =מעניין
18 ד' בן־גוריון : =זינגר. ו"אהבת ציון". משניהם התרשמתי מאוד הם השפיעו עליי הרבה מאוד
19 על כל חיי. "אהבת ציון" אם כי הייתי ציוני עוד לפני זה,
20 א' בר־אדון : =כן
21 ד' בן־גוריון : אבל זה השפיע עליי מאוד, ו"אוהל תם".
22
23 היינו שלושה חברים, זה היה באלף ותשע מאות, שניהם היו קצת יותר גדולים
24 ממני, אחד בשלוש שנים ואחד רק בחודשים אחדים. אחד הוא אתה יודע,
25 שלמה צמח, ואנחנו ייסדנו אגודה בשם עזרא, באל"ף לא בה"א, לדבר רק
26 עברית. דיברנו עברית. אחר כך ההורים התחילו לדבר עברית. מקודם צחקו לנו
27 אבל התחילו לדבר עברית. והיו בעירנו בני, בעלי מלאכה, זה היה המעמד
28 הנמוך, שהם למדו בחדר וידעו קצת אבל לא להתחיל לדבר. אז צמח ואנוכי

היינו בכל ערב מלמדים אותם בין מנחה למעריב בבית המדרש עברית. באופן	29
שכמעט כל העיירה דיברה עברית. מזו גם יצאה העלייה השנייה, רבה מאוד,	30
גדולה מאוד. הראשון באמת היה צמח שהלך, בסוף אלף תשע מאות ארבע,	31
ארבע שנים אחרי זה. עד אז כולם נסעו לאמריקה, נסעו הרבה לאמריקה, מאז	32
כולם נסעו לארץ. וכמעט כל הנוער. רובם היו בני חסידים שהוריהם היו אנטי־	33
ציוניים. אבל גם אבא שלי, שהיה ציוני, והיה חובב ציון עוד לפני הציונות,	34
הצטער מאוד כשאמרתי לו שאני נוסע. ידע שאני עקשן שלא יועיל שום דבר,	35
אבל הוא רצה שאני אסע לשוויצריה, איכנס לאוניברסיטה. ברוסיה היה קשה	36
ליהודים להיכנס לאוניברסיטה. כשבאתי הנה אני באתי עם צמח, נסענו יחד.	37
כשבאנו לארץ ליפו, עוד היה הנמל היחיד היה יפו, ואני, לי חיכו פלסיניקים	38
[כנראה אנשי הפועל הצעיר]. אף איש לא ידע לדבר עברית. אף איש לא ידע	39
לדבר עברית. אני החלטתי כשנסעתי ארצה שלא לדבר אלא עברית. אבל בימים	40
הראשונים לא ידעו עברית. אני באתי באלף תשע מאות ושש, אבל אני זוכר,	41
באלף תשע מאות ושמונה היה קונגרס, ואספות הציונים לפני הקונגרס.	42
באספות אלה השתתפו הבראיסטים קיצוניים – מוסינזון, שהיה מורה	43
בגימנסיה הראשונה, ושינקין. הם דיברו יידיש, הם היו מוכרחים לדבר יידיש,	44
אי אפשר לדבר עברית. אני הייתי הבראיסט אבל היו כאלה שלא היו	45
הבראיסטים. בוועידה הראשונה של הפועל הצעיר ישב ראש יוסף אהרונוביץ',	46
אז הוא ניהל את השיחה בעברית, קם חבר שעודנו חי ודרש שינהל את האספה	47
ביידיש כי לא מבינים. הוא סירב והמשיך לנהל בעברית. אז הוא הציע שיבחרו	48
יושב ראש אחר, ובחרו ביושב ראש אחר, בחרו ביושב ראש אחר, כי לא ידעו	49
עברית, היו מעטים מאוד שידעו עברית. ואני הייתי כבר בארץ ארבע שנים,	50
והייתה ועידה של המפלגה ואני צריך להצעות, החלטתי להצעות בעברית, אז	51
כולם עזבו את החדר, מלבד שלושה, שלושה היו בן־צבי, אשתו ואחיו. ואני	52
המשכתי לדבר. הייתה לי הרצאה שנייה, אז עוד פעם הרצאתי בעברית. כבר לא	53
עזבו את החדר, אחדים עזבו מפני שהם יידישיסטים. אבל ידעו שאני עקשן,	54
שאני מדבר עברית ולא עזבו כבר. אבל עד מלחמת עולם הראשונה אי אפשר	55
היה באספה לדבר עברית. מעטים מאוד דיברו עברית, בכל רחבי הארץ, בגליל,	56
אני עבדתי בגליל, שם החלטנו לבטא ביי"ת, ביי"ת, ביי"ת. אפיב, זבובים [ב']	57
דגושה] ושם ככה נהגנו, אבל אחר כך שעזבתי זה, זה לא נתקבל, אבד העסק	58
הזה, הדיבור הגלילי הזה. בשבילי זה היה גאוה. אבל לאחר שתזרתי מהגליל	59
כל הסביבה שלי לא דיברה, חדלתי מזה, עכשיו אין זכר לזה.	60
א' בר־אדון: =כמעט שאין, איך זה קרה?	61
ד' בן־גוריון: אני עכשיו לא מכיר אף אחד שמדבר ככה. זה נפסק. אני חדלתי אחרי שנה	62
שנתיים. האמת היא שאיש לא מדבר ככה, מה ישים עצמו לצחוק, "אביב". זה	63
היה הביטוי של גלילות, הגליל	64
א' בר־אדון: = זו הייתה גאוה באותו זמן?	65

	ד' בן־גוריון :	66
האם אנשי הגליל ראו את זה כך כדבר ש', דיאלקט שמייחד אותם?	א' בר־אדון :	67
לא זה היו מעטים שדיברו עברית, היינו מעטים, אלה דוברי עברית בגליל היו	ד' בן־גוריון :	68
מעטים מאוד. מהפועלים היו מעטים מאוד שידעו עברית, גם מפועלי סג'רה	69	
מעטים ידעו עברית. אבל היו כאלה שדיברו והם דיברו בלשון זו, אביב [ב']	70	
דגושה]. מתי זה התחיל אינני יודע.	71	
זה התחיל בשנות התשעים.	א' בר־אדון :	72
אני התחלתי כש', בבואי לגליל. אני באתי לגליל שנה אחרי בואי לארץ. באתי	ד' בן־גוריון :	73
באלול תרס"ו. בסוכות תרס"ח, כעבור שנה, הלכתי לגליל לעבוד, לסג'רה,	74	
הלכתי, הלכתי, ממש ברגל.	75	
ממש הלכת?	א' בר־אדון :	76
ודאי.	ד' בן־גוריון :	77
כמה זמן נמשכה הדרך?	א' בר־אדון :	78
שלושה ימים.	ד' בן־גוריון :	79
שלושה ימים.	א' בר־אדון :	80
הלכתי יחד עם צמח. היינו חבורה שלמה. לנו ב' <בבת שלמה>, קמנו לפנות	ד' בן־גוריון :	81
בוקר ואנחנו הגענו למְסָחָה, לנו שם, ביום השלישי הגענו לסג'רה. אז רק הלכנו,	82	
אף פעם לא נסענו. רק לחיפה נסעתי פעמיים, אבל ככה לא נסענו בשום, היה	83	
בושה לנסוע.	84	
מה בושה?	א' בר־אדון :	85
לא, כי מה זה לנסוע? אי אפשר ללכת?	ד' בן־גוריון :	86
ובכן, עד מלחמת עולם הראשונה אי אפשר היה באספה לדבר עברית, כי מעטים	87	
מאוד שבאו ידעו עברית, מעטים מאוד. בריהודה לא היה אצלנו מקובל. אצלנו	88	
בעיר לא היה אף אחד בעד אוגנדה, כולנו היינו ציוני ציון, אז קראו לזה "ציוני	89	
ציון".	90	
ציוני ציון [מצחקק]	א' בר־אדון :	91
התרחצנו בנהר, התחלנו לדבר איך נילחם נגד אוגנדיזם. הגענו למסקנה	ד' בן־גוריון :	92
המלחמה היחידה זה לעלות לארץ. והחלטנו לעלות לארץ.	93	
אתה היית אז פחות מבן עשרים.	א' בר־אדון :	94
הייתי בן פחות משמונה־עשרה. ועלינו לארץ מצאנו, מלבד רחובות, כל היישוב	ד' בן־גוריון :	95
היה <אידיאליסטי>. בריהודה עמד בראש, נלחם נגד ארץ ישראל. מזה לא היה	96	
מקובל אצלנו, אם כי אנחנו היינו הבראיסטים גדולים, אבל לא היה מקובל	97	
אצלנו. ועד מלחמת העולם הראשונה אי אפשר לעשות אספה עברית. אנחנו	98	
גורשנו מהארץ כשטורקיה נכנסה למלחמה. אני ובן־צבי גורשנו מהארץ ביחד,	99	
חזרנו יחד בגדוד – היו ארבע שנים שלא הייתה עלייה אבל נשתנה. כשבאנו	100	
מצאנו כמעט הרוב הגדול מדבר עברית. אומנם הילדים דיברו עברית. אני באתי	101	
בערב, באנו לפתח תקווה, בלילה כל הלילה לא ישנתי. חמור נוער. אני ידעתי	102	

שיש בתנ"ך, שיש בעברית אומרים חמור נוער, אבל לא ידעתי מה זה נוער, אף פעם לא שמעתי את זה. הינה פה אני שומע חמור נוער, ושועלים מייללים, שמענו שועלים מייללים,	103 104 105
א' בר־אדון : =ויללת תנים	106
ד' בן־גוריון : אז שמחתי כל הלילה, ויללת תנים. וגם כשקיבלתי קדחת זה היה ככה עשרה ימים אחרי שהייתי בארץ, שמחתי, הינה אני קודח בארץ, אני קודח בארץ. אבל אחרי המלחמה, אז רבים מאוד כבר דיברו עברית, זה ארבע שנים, לא הייתה עלייה, ואנשי הארץ למדו עברית, ילדים גדלו, הילדים למדו עברית. העלייה שבאה אחרי מלחמת עולם זו הייתה עלייה חלוצית. ו"החלוץ" לימד שני דברים את חבריו: עברית וחקלאות. כשהם באו הם כבר דיברו עברית. אם כן אני עבדתי באלף תשע מאות ושמונה בכינרת, הייתי הפלציני [חבר "פועלי ציון"?] היחיד שם, כולם היו פלצוניקים [חברי "הפועל הצעיר"?]. כל אחד מהם היה חתום על הפועל הצעיר, אף אחד לא ידע לקרוא עברית. ואני, היו מתיישבים אצלי בשבת ואני הייתי מתרגם להם לידיש את הפועל הצעיר, לא ידעו עברית. אני אומר לך אני עבדתי לפני המלחמה בפתח תקווה, בראשון, בסג'רה, בכינרת, במלחמייה. אני עבדתי בזיכרון, אף אחד מהם לא ידע עברית. הבנים כולם עזבו את הארץ, לא היה אף בן צעיר אחד, הבנות, הבנות לא עזבו, הבנות ידעו עברית, והן התראו איתנו. הילדים, אלה שנולדו בארץ, למדו בבית הספר עברית, ולכן אחרי המלחמה אלה כבר גדלו והיו גדולים הם כבר ידעו עברית, כבר דיברו עברית.	107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122
א' בר־אדון : מה שהפליא אותי תמיד זה היה ש"השומר" התנהל למעשה בידיש.	123
ד' בן־גוריון : לא ידעו, לא, הם היו בחורים שאף פעם לא למדו. אני הכרתי את כל אנשי השומר, אני לא הייתי חבר ב"שומר", הייתי שומר בעצמי, אבל לא הייתי חבר ב"שומר". הם לא ידעו. שוחט ידע, שוחט דיבר עברית, ישראל שוחט. אבל אחרים, רוב האחרים לא. הם באו מ', מהורים עניים, בעלי מלאכה, הם לא ידעו אף מילה עברית. אינני זוכר מהשומרים איש שידע לדבר עברית, אולי היה אחד או שניים, אבל כולם דיברו יידיש.	124 125 126 127 128 129
א' בר־אדון : אתה היית בארץ בזמן מלחמת השפות?	130
ד' בן־גוריון : אני הייתי אז בקושטא. אני מקודם נסעתי לסלוניקי מפני ששם היה עיר עברית. נסעתי ללמוד משפטים, ומקודם נסעתי לסלוניקי, מפני ששם עיר יהודית. זו הייתה העיר היהודית היחידה בעולם אז, גם בארץ לא הייתה עיר כזאת. כל העבודה נעשתה יהודים. הנמל היה כולו יהודי, אונייה לא יכלה ללכת משם בשבת, כי הפועלים לא עבדו. אני גם מקודם הייתי חסיד גדול של עבודה עברית כמובן, אבל עוד נתחזקה בי האמונה שתיתכן עבודה עברית, הינה, עיר שלמה כולה הכול העבודה נעשתה על ידי יהודים, עד לעבודה ברחוב, כל בתי החרושת היהודים פועלים יהודים, החוף היה כולו, הנמל בידי יהודים. בקושטא גם כן היה קשה להיפגש עם יהודים כי דיברו ברוב, ברוב אשכנזית, אבל שם כבר	131 132 133 134 135 136 137 138 139

ידעתי, דיברתי טורקית, אם כי אז מעט מאוד יהודים דיברו טורקית. ישנם גם	140
יהודים שנולדו בקושטא.	141
א' בר־אדון : כן?	142
ד' בן־גוריון : לא ידעו טורקית.	143
א' בר־אדון : דיברו צרפתית?	144
ד' בן־גוריון : =היום, צרפתית, כן למדו, אבל טורקית לא למדו בבית ספר טורקי. שפתם	145
הייתה ספניולית, לדינו. ואני מצטער שלא למדתי ספניולית.	146
א' בר־אדון : למדת יותר מאוחר ספרדית, זה אני יודע.	147
ד' בן־גוריון : אה ספרדית, אבל רק לקרוא לא, לא לדבר. הבהילו אותי מאוד בנוגע לקושי של	148
השפה הטורקית, אומנם יש בה קשיים, היא מורכבת משלוש לשונות, רוב	149
המילים הן ערביות. אז הייתי מוכרח ללמוד דקדוק ערבי, דקדוק פרסי ודקדוק	150
טורקי. נשארתי שתיים־עשרה שעות כל יום ואחר כך כשגמרתי, הייתי עושה לי	151
רשימה של המילים שאני יודע.	152
א' בר־אדון : הייתה לך הזדמנות מאז לדבר טורקית?	153
ד' בן־גוריון : כן. לא הרבה. מי שדיבר באופן מצוין טורקית זה היה שָׁרָת. הוא גם כן בא	154
ללמוד בקושטא שנה אחריי, אבל הוא נשאר בטורקיה, כל ימי המלחמה והיה	155
בצבא הטורקי והוא דיבר טורקית לא כמו טורקי אלא כמו אינטליגנט טורקי.	156
טורקית צחה מאוד.	157
א' בר־אדון : עכשיו, מה שמטריד אותי זו השאלה בקשר לבן־יהודה.	158
ד' בן־גוריון : הוא באמת הלשון שלו הייתה משונה מאוד. הוא המציא הרבה מילים, הרבה	159
מילים נתקבלו והן ככה כאילו משש ימי בראשית, אבל הרבה מילים לא	160
נתקבלו, למשל "קונסטיטוציה", שהייתה מהפכה בטורקיה באלף תשע מאות	161
ושמונה, אז הוא המציא מילה, "חושמה", זה ראשי תיבות, לא נתקבל. הרבה	162
מילים שלא נתקבלו. ביחוד הצעיר, איתמר בן־אב"י, הוא היה משתמש במילים	163
אלה, והלשון הייתה מגוחכת. אם כי הרבה מילים שנכנסו ללשון, "עיתון" לא	164
היו רגילים, אז לא אמרו עיתון, אבל זה נתקבל עכשיו כאילו זה משש ימי	165
בראשית. אבל עלינו הוא היה שנוא מפני שהוא היה אנטי־ציוני, אצלו זה היה	166
בעצם הוויכוח, ולכן לא היה מקובל עלינו. אני נפגשתי פעם ראשונה באמריקה.	167
כשהייתי באמריקה בימי המלחמה גם כן הגיע לאמריקה. ושם מכיוון שהוא	168
היה פליט, אני הייתי פליט, נפגשנו מפגשים לעיתים קרובות. אז כבר הוקרתי	169
אותו, גם כאבי הלשון. וגם הוא כבר לא היה מדבר בעברית כזו. הרי כבר בימי	170
מלחמה דיברו כבר עברית בארץ, והוא כבר הוא התרגל לדיבור המקובל. המילון	171
זו עבודה גדולה. אומנם חלק, הכרכים האחרונים זה טורסיני ואחרים כבר	172
עסקו בזה, בכל זאת הוא הניח את היסוד. נו, הוא הראשון שהחליט, הוא לא	173
מדבר אלא עברית, אשתו לא ידעה אף מילה עברית, הוא דיבר איתה רק עברית	174
עד שהיא למדה. והבן שלו היה הראשון שנולד בתוך בית עברי.	175
א' בר־אדון : כשהיית בירושלים האם גם אתה נתקלת באותם חוגים שדיברו על בן יהודקס	176

לושן [הגייה ידיית] ולגלו עליו בירושלים	177
ד' בן־גוריון : =לא, כשאני באתי לגור בירושלים, אלף תשע מאות ועשר, כשנוסדה עיתון "אחדות". אז לא טיפלנו בבן־יהודה, לא היה לנו גם מגע איתו, אף פעם לא נפגשתי איתו, נפגשתי רק באמריקה. לא, אני חושב שיש לו זכות גדולה למרות זה שהוא היה אנטי־ציוני ונגד פועלים, הוא כל חייו הקדיש לזה.	178
כשאנחנו דיברנו עברית בפלונסק, החלטנו לדבר עברית. ההורים לא הכירו באנשי אגודה ציונית, מפני שעל פי החוק רק בן שמונה־עשרה מקבל שקל. אני הייתי בן ארבע־עשרה, צמח היה בשלושה חודשים גדול ממני, פוקסיה בשלוש שנים, הוא היה בן שבע־עשרה. ונסעתי לוורשה, אז היו מורשים ציונים. אבל ידעתי ששם יש סופר יהודי גדול, נחום סוקולוב, אמרתי שאיכנס אליו, מן הסתם דיברתי עברית, והשתוממתי שהוא מגמגם, ענה לי בעברית אבל בגמגום. סופר עברי גדול כזה לא יודע לדבר עברית. ואחר כך כבר הוא דיבר עברית אבל אז גמגם, לא, גמגם לא ידע.	179
אמר לי שאפילו ביאליק התקשה בדיבורו.	180
א' בר־אדון : לא, הדיבור העברי שלו היה יוצא מן הכלל. אינני יודע אם הוא דיבר באודסה עברית, אבל זו הייתה לשון עשירה מאין כמוה, אני עמדתי כולי מוקסם מהדיבור שלו. אם כי זה עורר קצת גיחוך, הביטוי, כי לפעמים הוא היה חציו ספרדי וחציו אשכנזי. אבל זה דבר נפלא. לא היה כמוהו אני חושב בכל הספרות העברית, בכל הדורות. אני בילדותי ידעתי את כל שיריו בעל פה. ביאליק הוא היה שר הלשון, אין כמוהו בכל הספרות. הוא ידע את הלשון בכל דור ודור.	181
א' בר־אדון : אגב, בפלונסק שדיברתם עברית, כשייסדתם את האגודה הזאת, דיברתם בהברה אשכנזית או הספרדית?	182
ד' בן־גוריון : שם בהברה אשכנזית אבל ליטאית, שאנחנו היינו פולנים, אבל לא בהברה הפולנית, בהברה הפולנית אומרים "אלוהיני", אנחנו אמרנו אלוהינו	183
א' בר־אדון : =נו	184
ד' בן־גוריון : אבל זה היה אשכנזית. כשבאנו הנה התחלנו לדבר ספרדית.	185
א' בר־אדון : המעבר היה קל?	186
ד' בן־גוריון : =צמח כשחזר, הוא בא בסוף אלף תשע מאות וארבע, באמצע שש בא חזרה, אז הוא דיבר ספרדית והתחלתי לדבר ספרדית. כשבאתי לארץ כבר דיברתי ספרדית כי למדתי ממנו את הספרדית.	187
א' בר־אדון : האם היה נכון לומר שהמורים היו הגורמים החשובים ביותר	188
ד' בן־גוריון : =בלי ספק, בלי ספק. עם מורים היה לי עניין במושבות הגליל. שם מושבה קטנה, האיש היחיד שדיבר עברית זה היה קודם כול המורה, וביתו היה מקום כינוס, כל אלה שידעו עברית היו נכנסים למורה. נפגשתי עם מורה עברי בסג'רה, ידעתי יש מורה עברי טוב, שכטר, או שכטר. במסחה היה מורה עברי, <ב'למה> כולם היו הם היו ידידי הפועלים. אבל עברית בסג'רה, היו אולי אחדים שידעו עברית מהאיכרים, אני חושב שהיו. בין הפועלים היו אחדים שידעו.	189

בלילה הראשון לא ישנתי כל הלילה, ולמוחרת הלכתי ברחוב לשמוע מה	214
מדברים הילדים, כולם דיברו יידיש בפתח תקווה, אבל הגדולים. אבל לא לימדו	215
אותנו את ההברה, לבטא, להבחין בין אל"ף ובין עי"ן, בין חי"ת ובין כ"ף, בין	216
קו"ף ובין פ"ף, זה לא לימדו אותנו. זה היה הרבה אשמת המורים הספרדים,	217
היו פה בכל זאת ספרדים, הם ידעו לבטא, אבל לא דקדקו בזה, חבל מאוד.	218
הלשון הידלדלה מאוד. זה לגמרי לשון אחרת, זה עושר יותר, גם את הדגש	219
החזק מבטאים. כמו בערבית, מוכרחים לבטא את הדגש החזק.	220
א' בר־אדון : =ודאי.	221
ד' בן־גוריון : אני רציתי שהילדים שלי ידעו לבטא, ידעתי שלי זה יהיה קשה מפני שדיברתי	222
עברית מילדותי אז כבר התרגלתי לזה. אבל המורים לימדו אותם גם כן לבטא	223
ככה. הייתי מדבר עם הילדים שלי רק עברית, והם הכריחו את אימא שלהם	224
לדעת עברית. הם דיברו עם אימא רק עברית. לא, ראיתי בעיניי איך העברית	225
נעשתה לשפה חיה.	226
א' בר־אדון : האם גם אתה עמדת קצת על היווצרות הסלנג העברי?	227
ד' בן־גוריון : לא אני לא אהבתי את זה. הייתי מאוד קנאי. עכשיו כבר מפני שאני יודע כמובן	228
הלשון שלטת, אבל הייתי מאוד קנאי לעברית.	229
א' בר־אדון : מה חלקם של היהודים המזרחיים, היהודים הספרדיים בהחייאת הדיבור	230
העברי?	231
ד' בן־גוריון : או, חלק גדול, מפני שניסינו לדבר, אם כי לא היו מעט ספרדים. הם החזיקו את	232
עצמם המיוחסים, ואנחנו ראינו בהם היהודים המיוחסים. אלה הם היהודים.	233
א' בר־אדון : אני נזכר בבעיה שאין לי פתרון לה, בעניין הרצל. הרצל לא הזכיר את הדיבור	234
העברי באף אחד מספריו.	235
ד' בן־גוריון : אני יודע, אולי, ואחר כבר הבין שליהודים זה הלשון. הוא היה מתבולל. הלוא	236
הוא גם הגיע למסקנה שיהודים צריכים להתנצר. רק עניין דרייפוס שינה את	237
דעתו. אבל הוא לא הבין ערך הלשון העברי, לא הייתה לו חינוך עברי, חינוך	238
יהודי. הוא לא הבין ערך הלשון העברית לכן ב"אלטנוילנד" כתב שיהודים	239
מדברים בכל מיני לשונות. אחר כך הוא ניסה ללמד את בנו עברית.	240
א' בר־אדון : כשאנחנו צופים לאחור אנחנו רואים שהעברית התפתחה מהר, אבל יחד עם	241
זאת הייתה תקופה של ארבעים שנה, מאלף שמונה מאות שמונים עד סוף	242
המלחמה,	243
ד' בן־גוריון : עד סוף המלחמה, מעטים, היו מעטים, מעטים מאוד	244
א' בר־אדון : =שהייתה התפתחות איטית. האם תנועת חובבי ציון והתנועה הציונית שבאה	245
אחריה, האם זו אשמת שתי התנועות האלו שלא הדגישו את ה־	246
ד' בן־גוריון : הם לא הדגישו, ורק זה "החלוץ" החיה את הלשון העברית. אומנם היישוב	247
בארץ שנשאר בארץ זה יישוב קטן, אבל כשחזרנו כבר דיברו עברית. אבל אלה	248
שבאו זה היה חלוץ שהוא למד עברית, ב"חלוץ" לימדו אותם עברית, הם באו	249
לארץ דיברו עברית. אני זוכר שהייתה פעם אחת הממשלה הרוסית נתנה רישיון	250

לעשות ועידה ציונית, זה היה במינסק. ובמרכז עמדה שאלת הקולטורה, היה	251
ויכוח על בתנועה ציונית עם הרצל, אם לעשות קולטורה או לא, הרצל היה נגד	252
כי הוא ידע שהאדוקים הם נגד זה. אצלו זה לא היה חשוב עניין עברית, כן	253
עברית, קולטורה. אחד העם דיבר על הזה, זה עמד במרכז הועידה במינסק	254
ודיבר רוסית.	255
א' בראדון : אחד העם דיבר רוסית?	256
ד' ברגוריון : אחד העם, הנאום שהוא נשא היה רוסית. לא, הוא הלוא שלט בעברית אבל הוא	257
גם לא האמין בדיבור עברי. בארץ שינה את דעתו, כשהוא בא להתיישב בארץ	258
הוא ראה שמדברים עברית.	259
א' בראדון : כשבאת לאודסה האם ניסית גם איתם, גם עם אחד העם ועם לילינבלום לדבר	260
עברית?	261
ד' ברגוריון : לא, את אחד העם לא פגשתי שם.	262
א' בראדון : אה, ועם לילינבלום ניסית לדבר איתו עברית?	263
ד' ברגוריון : לא, לא דיברו.	264
א' בראדון : גם לא אוסישקין?	265
ד' ברגוריון : לא לא.	266
א' בראדון : האם הייתה לך הזדמנות להיפגש עם מנדלי?	267
ד' ברגוריון : לא, עם מנדלי לא נפגשתי.	268
א' בראדון : אתה יודע, ביחס למנדלי יש דעות חלוקות בדבר יחסו לישראל ולעברית.	269
ד' ברגוריון : לא, לא היה יחס לארץ ישראל, לא, לעברית כן. נו העברית שלו נפלאה.	270
א' בראדון : לא, אבל ביחס לדיבור העברי והשאלה היא	271
ד' ברגוריון : אה דיבור לא, אני בטוח שלא האמין בזה, הוא הרי ראה בזה משחק.	272
א' בראדון : האם היה לך מגע עם מקווה ישראל?	273
ד' ברגוריון : לא, היה לי מגע עם המנהל של מקווה ישראל, המנהל של מקווה ישראל היה	274
המנהל של סגירה. כשאני עבדתי בסגירה הוא היה המנהל שם.	275
א' בראדון : מי? קראוזה?	276
א' בראדון : קראוזה כן. הוא היה נואם לפנינו, יידיש כמובן, לא ידע עברית, לא ידע לדבר	277
עברית. כשהיה מנהל במקווה ישראל הוא כבר דיבר עברית. אבל בסגירה לא,	278
דיבר רק יידיש. היה נואם לפנינו על חקלאות ביידיש. היה יהודי טוב, עבד	279
עבודה עברית, אבל כשאמרנו לו שיש שמירה עברית הוא אומר "מה?! יישפך	280
דם" [בראדון צוחק].	281
א' בראדון : אם כן למעשה אפשר לומר שהתפתחותה העיקרית וגיבושה העיקרי של העברית	282
חלו מאז מלחמת, מסוף מלחמת העולם	283
ד' ברגוריון : = היא באה עם העלייה השלישית. משליטי העברית כשפת עם זה היה בעלייה	284
השלישית. כל הנוער שבא ידע עברית, ל"חלוץ", ואז כבר התחילו לדבר, דיברו	285
עברית.	286
א' בראדון : כשאתה מנסה להשוות את לשונך אתה, אל לשונם	287

288	ד' בן־גוריון :	=אני נכתב, מאמרים שאני כתבתי לפני חמישים שנה ב"אחדות", כיום לא
289		אכתוב ככה. זה הרבה מילים טרמינים ככה שונים. שאז עדיין לא הייתה לי
290		מילה מקובלת.
291	א' בר־אדון :	אתה ידוע באהבתך לילדים. אתה אוהב תמיד להסתובב קצת, לשוחח עם
292		ילדים. האם חשת באיזה שוני בין לשון ילדים בתקופה כלשהי לבין הלשון ש־
293	ד' בן־גוריון :	בתקופתי יש, בזמני היה לשון שונה, היום לא. הינה הילדים שלי הם, אני כמובן
294		הייתי נוסע תמיד, הם כותבים לי מכתבים אני כותב להם, עברית כמו בימינו
295		אני חושב, אין הבדל
296	א' בר־אדון :	וכשאתה שומע את נכדיך מדברים עברית, האם
297	ד' בן־גוריון :	זה העברית המודרנית, זה העברית של לשון ימינו. הילדים שלי לא היו מדברים
298		בסלנג לא, הם מדברים עברית אני לא סבלתי סלנג, הרגלתי אותם שידברו
299		עברית טובה. והבת אחת שלי היא מורה, מורה לעברית. יִלֶּה הבת הגדולה. כן.
300	א' בר־אדון :	נסה להיזכר, מי מן המנהיגים של התנועה היו בלב ונפש בעד החייאתה ופיתוחה
301		של העברית ומי היו אדישים או מתנגדים.
302	ד' בן־גוריון :	הפועל הצעיר היה בעד עברי אבל חבריו לא ידעו עברית. הינה ב', אלו שעבדו
303		איתי בכינרת, אף אחד לא ידע עברית.
304	א' בר־אדון :	מה עם פועלי ציון?
305	ד' בן־גוריון :	פועלי ציון היו מעטים שידעו עברית, היו כאלה שהיו יידישיסטים. בן־צבי דיבר
306		עברית טובה כשבא רק בא לארץ.
307	א' בר־אדון :	ויצמן, מה היה יחסו של ויצמן?
308	ד' בן־גוריון :	הוא לא ידע עברית. הלשון שלו לא אנגלית, לא צרפתית, ולא גרמנית. הלשון
309		שלו הייתה יידיש. רק כשדיבר יידיש דיבר בטעם והיה תענוג לשמוע אותו, שפה
310		עממית מאוד ככה. כל שאר הלשונות היו מלאכותיות.
311	א' בר־אדון :	אבל יחסו היה חיובי לעצם העברית.
312	ד' בן־גוריון :	אה, כן כן, אבל הוא אהב לדבר יידיש. כן אבל הוא היה כמובן הוא היה בעד
313		עברית. מהעסקנים הציונים הידועים הייתי נפגש, נפגשתי רק עם ז'בוטינסקי,
314		כי היינו יחד בגדוד.
315	א' בר־אדון :	שהיה כמובן בעד
316	ד' בן־גוריון :	=כן, הוא היה בעד עברית, כן. קנאי לעברית. העברית שלו הייתה משונה קצת,
317		הוא לא ידע היטב את הלשון. הוא תרגם את ביאליק באופן נפלא, זה התרגום
318		היחיד
319	א' בר־אדון :	=לאנגלית?
320	ד' בן־גוריון :	לא, לרוסית. לא לאנגלית, לרוסית. זה היה תרגום נפלא. אני קראתי תרגומים
321		של ביאליק בכמה לשונות, הוא היחיד שתרגם אותו כראוי לרוסית. זו הייתה
322		לשונו. נו, הוא היה אומן הלשונות, הוא ידע, הוא דיבר הרבה לשונות. דיבר
323		איטלקית, ודיבר ספרדית, ודיבר אנגלית ודיבר צרפתית. אבל לשונו הייתה
324		רוסית. הלשון שהוא שלט בה זה הייתה רוסית. הייתה מלאכותיות בעברית

שלו, לא הייתה שפה טבעית. הוא עוד לא שלט בעברית, אם כי הוא היה חסיד גדול של העברית, קנאי לעברית.	325 326
א' בר־אדון : בשנות השלושים, אני עדיין זוכר בעצמי את המאבק עם היידיש, וחרדתי עם אחרים את אותה חרדה של העברית. האם המצב היה באמת כל כך חמור, הכצעקתה?	327 328 329
ד' בן־גוריון : לא ידעו לדבר נו, דיברו רק יידיש, לא ידעו לדבר. לא, אנשים שהיו בעד עברית, למשל הפועל הצעיר, הם החליטו להחליף את היושב ראש מפני שהוא מנהל, התעקש לנהל בעברית. הם היו שם כולם הבראיסטים אבל לא ידעו עברית.	330 331 332
א' בר־אדון : האם אתה חושב שבשנות השלושים היידיש באמת היוותה סכנה כל כך גדולה לעברית?	333 334
ד' בן־גוריון : בשנות השלושים כבר לא. בימי כן, לפני המלחמה כן. עוד גם אחרי המלחמה לא הייתה עוד עדיין לשונה, אם כי כבר הנוער, החלוצים באו ודיברו עברית. כשבאה העלייה הרביעית דיברו ביידיש כולם. זאת העלייה מפולניה.	335 336 337
א' בר־אדון : אבל הם לא היו סכנה עוד ל, אמיתית	338
ד' בן־גוריון : לא, הם לא היו יידישיסטים, אבל הם לא ידעו עברית. אבל רבים, נתרבו אלה שמדברים יידיש, זו הייתה עוד סכנה. עד מלחמת העולם השנייה, עברית לא הייתה עדיין שלטת ממש. אחרי מלחמת העולם השנייה כבר השתנה המצב.	339 340 341 342
אני כשהייתי בצבא התעניינתי מאוד מה כותבים חיילים. אז בתחילה היו רק עשרה אחוזים שכתבו עברית, ויש סטטיסטיקה, כל לשון שכתבו בה, היו כותבים בהרבה לשונות, אבל חלק גדול כתב ביידיש. אבל כתבו גם בלשונות אחרות, רוסית, פולנית, סרבית, ובכל הלשונות כי באו מכל העולם. במשך השנים זה נשתנה, בשנה האחרונה שעוד אני הייתי, היו תשעים אחוזים היו כותבים, המכתבים היו עברית,	343 344 345 346 347 348
א' בר־אדון : כן?	349
ד' בן־גוריון : תשעים אחוזים כבר היו עברית.	350
ד' בן־גוריון : לא, אני מאוד התעניינתי גם לימוד הלשון לחיילים. כי היו הרבה חיילים שבא הנה למעלה מגיל ארבע־עשרה אז כבר לא חייבים ללכת לבית ספר, ובאו לצבא מבלי ידיעת, לכתוב או לדב, מפני שבשום לשון. אני הוצאתי פקודה שאיש כזה, ישחררו שישה חדשים מאימונים צבאיים, רק ילמדו אותם. לימדו את העברית ומינימום של בית ספר יסודי. היו מורות, בחורות שבצבא שגמרו בית ספר תיכון, והן היו המורות. לא יצא חייל מהצבא, שלא ידע עברית. וגם כן התחילו ללמד אותם, ואת המלאכה עשו חיילות, לימדו, ראיתי את זה בעיני בירוחם, שם נשים זקנות לומדות עם חיילות צעירות לומדות עברית. למדו לכתוב, לקרוא, עשו דבר גדול כזה בדימונה, שם הייתה חבורה גדולה של חיילות שבאו לעשות את זה. עשו את זה בהצלחה גדולה.	351 352 353 354 355 356 357 358 359 360